

Üldinfo:

Põgenemine Rootsi II maailmasõja ajal

Seos õppekava/teemaga:

Gümnaasiumi IV kursus „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel“. Teema: Teine maailmasõda

Märksõnad:

sõja mõju inimeste elukäigule, põgenikud, pagulus, Rootsi, Saksamaa, põgenike laagrid, Punane Rist, humanitaarõigus

Õpitulemused**Õpilane:**

- omab ülevaadet Eesti sõjapõgenike peamistest põgenemissuundadest II maailmasõja käigus;
- toob näited erinevate rahvuste saatusest II maailmasõja järel;
- mõistab Punase Risti ja humanitaarõiguse toimimise olulisust sõja olukorras.

Taustainfo

Õpetaja tutvustab taustaks Rootsi väliseestluse väljakujunemist ja Punase Risti tegevust Euroopas pärast II maailmasõda.

19. sajandil ja 20. sajandi alguses rändasid inimesed enamasti majanduslikel põhjustel, nt parema töökoha saamise lootuses Euroopast Ameerikasse. Teise maailmasõja eelõhtul võis erinevates välisriikides, välja arvatud Läti, Leedu ja Nõukogude Liit, elada ligi 25–30 000 eestlast. Maailmasõdade ajal rändasid inimesed peamiselt poliitilistel põhjustel, sunniviisiliselt ning piiride muutumise tõttu teistesse maadesse. Tekkisid suured pagulaste kogukonnad. erinevatel hinnangutel lisandus senisele eestlastest migrantide kogukonnale Teise maailmasõja jooksul 70–75 000 eestlasest põgenikku. Suurem osa Eestist Läände sattunud või põgenenud eestlastest, ligikaudu 35–40 000 inimest, paiknesid lääneliitlaste okupatsioonitsoonides Saksamaal. Neist enam kui 30 000 koondati mõnesse liitlaste sõjaväevõimude või ÜRO Abistamis- ja Taastamisvalitsuse (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA) asutatud nn DP-laagritesse (*DP-displaced person* ehk ümberasustatu, pagulane, küüditatu). Üksikud laagrid asusid ka Austrias, kuhu oli sattunud ligi 2000 eestlast.

Eesti põgenike teiseks põhiliseks sihtriigiks peale Saksamaa oli Rootsi. Kokku oli Rootsis sõja lõpul registreeritud ligi 200 000 sõjapõgenikku, kellest enamik oli saabunud teistest Põhjamaadest. Norralased, taanlased ja soomlased naasid peale sõja lõppu enamasti kodumaale, kuid eestlased, lätlased, leedulased, eestirootslased, ingerisoomlased, sudeedisakslased otsustasid jääda. 8. juuniks 1945 oli kokku

saabunud Rootsi 28 369 endist Eesti elanikku (sh 6554 eestirootslast). Rootsis elasid enamuse pagulasi UNRRA poolt asutatud nn DP-laagrites. Juba augustis 1945 olid kõik Rootsi DP-laagrid suletud ning pagulased siirdusid teistesse riikidesse või olid leidnud endale Rootsis sobiva elu- ja töökoha. Kuna Rootsi andis NSVL-le jaanuaris 1946 välja 2700 sõja lõpus Rootsi põgenenud Saksa mundris sõdurit (sh 146 Balti riikidest pärit sõdurit), siis lahkus kommunistlikartuses riigist aastatel 1949-51 6449 eestlast eelkõige Kanadasse. Samas tuli Saksamaalt paar tuhat eestlast peagi juurde.

II maailmasõja ajal Eestist mujale kui Nõukogude Liitu lahkunud eestlaste elu võib jagada neljaks ajajärguks: esialgne laagriaeg (Rootsis augustini 1945, Saksamaal kuni 1950. aastate alguseni), otsinguline ja ebastabiilne elu-olu korraldamine ja kohanemise aeg (kuni 1950. aastate keskpaigani), sellele järgnenud stabiilsem aeg ning Eesti iseseisvuse taastamisele järgnenud aeg.

Suur osa põgenikest hakkas leiba teenima füüsilise tööga: mehed metsa- ja põllutööga ning naised majapidamis- või põllutööga. Rootsi eestlaste teist põlvkonda iseloomustab tugev edasiõppimise püüd, mistõttu oli nende haridustase silmapaistvalt kõrge. Alates 1950. aastate keskpaigast hakkasid pagulased naturalisatsiooni korras uue asukohamaa kodanikeks. Peale saabumist hakkasid põgenikud koonduma mitmesugustesse rahvuslikesse ühendustesse. Eristuvad kohalikud (nt Stockholmi Eesti Maja, Eesti Maja Lundis), piirkondlikud ja nõ rahvusvahelise tasandi ühingud. Näiteks kutsuti Stockholmis 1946. aastal ellu välispoliitiliste aktsioonide rahastamiseks Eesti Rahvusfond, mis kogus välisvõitluseks rakendatavaid annetusi. Välisvõitlust loodeti toetada ka välismaa luuretalitluste abiga. Nii alustas Rootsi sõjaväeluure juba Saksa okupatsiooni ajal andmete kogumist okupeeritud Eesti kohta.

Punase Risti loomise idee tekkis 1859. aastal Solferino sõjatandril, kus noor Šveitsi ärimees Jean Henri Dunant kogus kokku haavatud ning organiseeris kohalikest külanaiestest kannatanute abistamiseks erapooletu abistamise grupi. Tagasi kodulinnas Genfis kirjutab noor shveitslane raamatu „Solferino mälestus“, mille viimases peatükis on kirjas ka üleskutse luua vabatahtlikest koosnevaid erapooletuid abistamise gruppe ka teistes riikides. Raamat näeb ilmavalgust 1862. aastal ning Punase Risti loomise idee on sündinud. Juba 1863. aastal tuleb Genfis kokku Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (RPRK), mis aasta hiljem võtab vastu I Genfi Konventsiooni – „Haavatute abistamine sõjaväljal“. RPRK-l on rahvusvahelisest humanitaarõigusest tulenevalt mandaat kaitsta sõjavange ning haavatuid, haigeid ja tsiviilisikuid. Lisaks konfliktiohvrite abistamisele propageerib Punase Risti Komitee kinnipidamist rahvusvahelisest humanitaarõigusest ning selle riigisisest järgimist.

Rahvusvaheline humanitaarõigus on reeglite kogum, mis relvastatud konflikti ajal püüavad kaitsta isikuid, kes ei osale või ei osale enam sõjategevuses ning piirata kasutatavaid sõjapidamisviise ja -vahendeid; tuntud ka sõjaõigusena.

RPRK töö põhineb neljal 1949. aasta Genfi konventsioonil, 1977. aasta kahel lisaprotokollil ja 2005. aasta lisaprotokollil (sätestab uue, neutraalse embleemi), liikumise statuutidel ja rahvusvahelistel punase risti liikumise konverentsidel (viimane 2011. aasta lõpus) vastuvõetud resolutsioonidel. RPRK on sõltumatu (st riikidest ja ÜRO süsteemist) ja neutraalne organisatsioon. RPRK rahalised vahendid põhinevad rangelt vabatahtlikel annetustel.

